

ЗАХОДИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО СПРИЯННЯ РЕІНТЕГРАЦІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ ДОНЕЦЬКОЇ ТА ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТЕЙ

Г. О. Палій, к. політ. н., головний консультант,
 відділу гуманітарної політики та розвитку громадянського суспільства
 центру суспільних досліджень Національного інституту стратегічних
 досліджень

В аналітичній записці розглянуто аспекти реалізації державної інформаційної політики з метою безпечної реінтеграції тимчасово окупованих територій Луганської та Донецької областей. Йдеться про посилення інформаційного супроводу політики реінтеграції, подолання фрагментарності громадської думки населення України щодо перспектив реінтеграції, відвернення ризиків для цілісності держави. Визначено низку рекомендацій органам державної влади, зокрема до Плану заходів, з метою посилення інформаційної політики задля безпечної реінтеграції тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей і посилення національної згуртованості щодо її сценаріїв.

Висновки та рекомендації

З метою реалізації пріоритетних завдань інформаційної складової державної політики щодо реінтеграції, посилення державної політики наближення реінтеграційних процесів тимчасово окупованих територій, необхідні додаткові інформаційні, культурні, освітні заходи та контрзаходи.

Для реалізації завдань державної інформаційної політики щодо реінтеграції окупованих територій Донецької та Луганської областей доцільними є такі заходи:

1. Кабінету Міністрів України (Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України та Міністерство культури та інформаційної політики) із залученням провідних неурядових громадських організацій у сфері комунікаційно-інформаційних проєктів:

1. Розробити і затвердити Стратегію інформаційної реінтеграції тимчасово окупованих територій Донецької і Луганської областей на 2021-2025 рр.

2. Розробити і затвердити План заходів на виконання Стратегії інформаційної реінтеграції тимчасово окупованих територій Донецької і Луганської областей на

2021-2025 рр.

3. Передбачити у Законі України «Про Державний бюджет» на 2021 р. кошти на виконання завдань Плану заходів на виконання Стратегії інформаційної реінтеграції Донецької і Луганської областей на 2021 р.

4. У Законі України «Про Державний бюджет» на 2021 р. передбачити окрему частину бюджетних витрат у рамках діяльності Українського культурного фонду на реалізацію комунікаційно-інформаційних заходів з питань реінтеграції Донецької і Луганської областей.

5. У Плані заходів на виконання Стратегії інформаційної реінтеграції Донецької і Луганської областей передбачити такі форми комунікаційно-інформаційних заходів:

1) вироблення аудіовізуального контенту, спрямованого на висвітлення спільної історії, цінностей тощо Донецької і Луганської областей та українського суспільства в цілому, а також досвіду в цьому регіоні мирного співіснування культурного та національного різноманіття (татари, греки, вірмени, білоруси, євреї, німці тощо);

2) організацію інформаційних тематичних кампаній, присвячених основним крокам у рамках державної політики реінтеграції на підтримку жителів тимчасово окупованих територій під час окупації;

3) вироблення інформаційно-роз'яснювальних відеороликів та їх розміщення на загальнонаціональних та регіональних телеканалах у вигляді соціальної реклами, що висвітлюють державну політику сприяння реінтеграції, зокрема, демонструють успішні приклади будівництва інфраструктурних об'єктів, освітніх та медичних закладів, за рахунок державного бюджету України та проєктів міжнародної технічної допомоги на відновлення підконтрольних і звільнених територій Донецької і Луганської областей;

4) вироблення та показ на національних та місцевих телеканалах документальних фільмів, телепередач та ін. присвячених світовому досвіду розв'язання конфліктів та реінтеграції. Зокрема, на прикладі близьких Україні в політико-історичному та культурному сенсі країн Європи. Ілюстрації переважно позитивного досвіду об'єднання країни (приклад ФРН), відновлення територіальної цілісності та пост-конфліктного розвитку (прикладі Хорватії, Македонії), на протиположності негативного досвіду зон «заморожених конфліктів» (прикладі Придністров'я, Абхазії та Південної Осетії) із властивими проблемами - правовий вакуум, ізоляваність, невизначеність, соціально-економічні проблеми тощо;

5) проведення інформаційно-комунікаційних кампаній з метою сприяння посиленню позитивного образу регіонів Донецької та Луганської області через:

- відзначення на державному рівні дат народження та діяльності видатних вихідців з цих регіонів та культурних діячів, які там працювали - оперного співака А. Солов'яненка, актора і режисера Л. Бикова, педагога та письменниці Х. Алчевської, письменників і поетів М. Петренка, Б. Грінченка, М. Чернявського, В. Стуса, В. Сосюри, О. Тихого, М. Руденка, І. Світличного, В. Гайворонського та ін., створення та поширення аудіовізуального контенту про їхню діяльність, проведення культурних і наукових заходів;

- проведення тематичних культурних і наукових заходів, фестивалів і конференцій, з висвітленням у ЗМІ, з української історії регіону, у тому числі тій, що передувала російському і радянському періодам;

- висвітлення історії приналежності та приєднання цих територій до України,

а саме: походів на ці землі київських князів Святослава Хороброго та Володимира Мономаха; р. Дон як східного кордону Русі (у повідомленнях європейських послів XIII ст.); історії земель в складі Війська Запорізького (Кальміуської паланки); універсалів українського гетьмана Б. Хмельницького й польського короля С. Баторія про належність Запорізькій Січі земель до р. Дон; історії земель Донеччини і Луганщини у складі українських слобідських козацьких полків;

- проведення тематичних фестивалів на історичних місцях: на місці битви на р. Калці, біля Сіркової могили поблизу Слов'янська, у Маріуполі на місці давнього козацького поселення Домаха;

- відзначення історичних дат заснування найстаріших міст краю, таких як Бахмут, Тор (сучасний Слов'янськ), Домаха (сучасний Маріуполь), козацькі фортеці Ясинувата і Макарове Кальміуської паланки (сучасні Ясинівка і Макарове), козацька Олександрівська слобода (сучасний Донецьк);

б) розширення перелік програм для молоді, зокрема конкурсів, що тематично пов'язані із сприянням реінтеграції. Передбачити екскурсійні маршрути для школярів з Донецької та Луганської областей до Києва, Львова, Івано-Франківська, Чернівців та ін., культурного обміну між областями України;

7) упровадження спеціальних тематичних програм, конкурсів для громадян старших вікових категорій, які найбільше схильні до впливів антиукраїнської пропаганди, з метою нейтралізації антиукраїнських та антиєвропейських міфів та стереотипів. Наприклад, запровадити щорічний тематичний конкурс (есе, поезії) серед пенсіонерів, за наслідками якого відкритим жеребкуванням, із трансляцією на місцевих телеканалах, обирати переможців, яким надавати безкоштовну можливість відвідувати у супроводі журналістів країни Європи з подальшим висвітленням в телепрограмах;

8) оновити рекомендацій щодо викладання в освітніх закладах історичних та суспільних дисциплін із акцентним висвітленням в освітніх курсах питання історичної тяглості та приналежності територій Донецької та Луганської областей Україні.

II. Державним адміністраціям у Донецькій та Луганській областях та військово-цивільним адміністраціям:

1. Посилити заходи з підвищення кадрового добору та професійно-кваліфікаційного рівня посадових осіб, відповідальних за інформаційний напрям реалізації політики реінтеграції. Забезпечити скоординованість роботи прес-служб та інших структурних підрозділів, відповідальних за інформаційний напрям, зокрема через організаційні заходи та спеціальні освітні, методологічні програми і тренінги.

2. Супроводжувати інформаційно-роз'яснювальними кампаніями, у тому числі засобами Інтернету, друкованої, аудіо та візуальної продукції, інформаційні повідомлення про забезпечення прав і потреб громадян України, як з підконтрольних, так і тимчасово окупованих територій, на отримання послуг (соціальних, освітніх, правових).

3. Сприяти розповсюдженню спеціальних друкованих матеріалів, спрямованих на мешканців тимчасово окупованих територій, на КПВВ, поблизу центрів надання адміністративних послуг, банківських установ, банкоматів.

4. Співпрацювати із організаціями громадянського суспільства у реалізації завдань державної політики щодо реінтеграції, в інформаційно-просвітницькій діяльності, при наданні комплексної правової, соціальної допомоги громадянам.

Обґрунтування

Посилення державної інформаційної політики України щодо питання реінтеграції тимчасово окупованих територій (далі – ТОТ) Луганської та Донецької областей необхідне задля запобіганню втраті зв'язку України зі своїми громадянами, що мешкають на ТОТ, а також з метою надійного блокування відцентрових тенденцій на суміжних звільнених територіях Донецької та Луганської областей.

В умовах тривалого протистояння агресору важливо забезпечити системне донесення до суспільства основних позицій державної політики, спрямованої на наближення процесів реінтеграції тимчасово окупованих територій та підготувати основу для швидкого подолання наслідків окупації.

Профільні органи державної влади, відповідальні за інформаційну політику, мають, у межах своєї компетенції: посилити інформаційно-роз'яснювальний супровід державної політики щодо реінтеграції ТОТ; здійснювати контроль виконання завдань державної політики; оцінювати ефективності реалізації попередніх планів заходів; оновлювати нормативно-правову базу; проводити аналіз та оцінку ризиків конкретних заходів щодо реінтеграції тимчасово Донецької та Луганської областей; здійснювати соціологічні та моніторингові дослідження задля їхнього оперативного врахування при формуванні та реалізації інформаційної політики.

На сьогодні активно оновлюються та розробляються нормативно-правові акти з реінтеграції тимчасово окупованих територій: «Стратегія реінтеграції тимчасово окупованих територій Луганської та Донецької області», «Стратегія економічного розвитку Донецької та Луганської областей», «Стратегія деокупації та реінтеграції АР Крим та м. Севастополя», «Стратегія інформаційної реінтеграції АР Крим». На часі розробка оновленої «Стратегії інформаційної реінтеграції Луганської та Донецької області» та Плану дій (термін дії чинної Стратегії спливає у 2020 р.). При модернізації законодавства та синхронізації зазначених документів, пріоритетним є наповнення планів конкретними першочерговими заходами. Причому необхідно забезпечити ефективну міжвідомчу взаємодію при формуванні комунікаційної складової реінтеграції, а отже створити цілісну загальнодержавну наскрізну модель інформаційної політики для політичної, культурної, освітньої, соціальної сфер.

Зусилля інформаційного напрямку державної політики сприяння реінтеграції мають спрямовуватися через: 1) заходи універсального характеру для усього українського суспільства; 2) заходи більш специфічного характеру для громадян, які проживають на контрольованих територіях Донецької та Луганської областей; 3) спеціальні заходи щодо громадян, які проживають на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей.

Державна політика інформування щодо стратегії звільнення та подальшої реінтеграції територій має орієнтуватися на максимально широке охоплення українського суспільства, більшість якого готове до сприйняття державницьких позицій відновлення територіальної цілісності. У фокусі уваги мають бути й такі сегменти суспільства: «ядерний» сегмент громадян, які послідовно нелояльні до України та тяжіють до російської або квазі-радянської суспільно-політичної моделі, не сприймаючи незалежний курс та демократичні цінності; сегмент громадян, що проживають на тимчасово окупованих територіях та тривалий час піддаються масованій антиукраїнській пропаганді.

З метою впливу на ці групи слід максимально використовувати наявний інструментарій комунікаційної політики держави та всю інформаційну інфраструктуру. Слід враховувати, що вразливість національного інформаційного простору зберігається в умовах масованого впливу через канали пропаганди РФ та низки українських ЗМІ, що фактично її ретранслюють. Тому посилення інформаційної безпеки вимагає одночасного розв'язання проблем, що виходять за межі суто інформаційної політики та відносяться до сфери правоохоронних та безпекових органів. Йдеться про своєчасне виявлення та оперативне реагування на загрозові для національної безпеки прояви сепаратизму, недопущення осіб, які здійснюють активну антиукраїнську пропаганду та причетні до сепаратистських дій до посад в органах державної та місцевої влади, в тому числі виборних, та їх легалізації в політичній, медійній, громадській діяльності. Руйнівні інформаційні впливи призводять до обмеженості поля впливу державної інформаційної політики, зокрема і в питанні реінтеграції. Одним із найбільших ризиків їх надмірного впливу є нав'язування вектору реінтеграції ТОТ на неприйнятних для України умовах.

Позитивні результати політики реінтеграції на вже звільнених у 2014 році територіях Луганської та Донецької областей мають бути максимально акцентовані й донесені до населення як вільної частині Донбасу, так і тимчасово окупованої.

На сьогодні зусилля у сфері **інформаційної політики щодо сприяння реінтеграції Донецької та Луганської областей** мають спрямовуватись на досягнення та розв'язання наступних завдань:

- збільшення рівня сприйняття та довіри громадян до державної політики реінтеграції ТОТ;
- зміцнення згуртованості українського суспільства, досягнення прийняттого рівня консенсусу щодо шляхів реінтеграції ТОТ;
- подолання дезорієнтованості та поляризації, амбівалентності в суспільних орієнтаціях та настроях, напруги внаслідок негативних настанов, стереотипів серед різних груп населення;
- зміцнення зв'язків в українському суспільстві, збереження соціальних зв'язків громадян України із громадянами, які проживають на ТОТ;
- сприяння утвердженню спільних громадянських цінностей та загальнонаціональної ідентичності;
- мінімізація деструктивного інформаційного впливу ззовні та з боку внутрішніх політичних сил, що орієнтовані на ослаблення України;
- зменшення викликів для інформаційної безпеки в умовах надмірної монополізації ЗМІ політичними та фінансово-промисловими групами та низького рівня професійної відповідальності журналістської спільноти, які формують викривлені інтерпретації військової агресії РФ, обставин окупації та, відповідно, шляхів реінтеграції ТОТ;
- збільшення кількості інформаційного контенту щодо стратегії та заходів державної політики реінтеграції;
- забезпечення покриття територій, зокрема й тимчасово окупованих, сигналом українських мовників;
- підвищення ефективності суспільних мовників у донесенні позицій державної політики реінтеграції;
- здійснення спеціалізованої інформаційної політики, створення і підтримка спеціального мовлення, спеціальних інтернет-платформ, новинних інтернет сайтів,

для контрольованих та невідконтрольованих територій Донецької та Луганської області;

- використання усіх інформаційних ресурсів, традиційних теле-, радіо- та друкованих ЗМІ, державних інформаційних агенцій, інтернет ЗМІ та соціальних мереж, для різних вікових та інших груп громадян;

- забезпечення присутності українського контенту на всіх майданчиках і форумах інформаційних інтернет-ресурсів, якими користуються мешканці вільних та окупованих територій Донецької та Луганської областей;

- поширення інформації про системні порушення прав людини на ТОТ;

- дотримання балансу між необхідністю забезпечення національних інтересів, відвернення загроз національній безпеці, з одного боку, та необхідністю вільного поширення інформації – з іншого.

Додаток

Результати опитувань громадської думки щодо майбутнього тимчасово окупованих територій Донецької і Луганської областей

Щодо сценаріїв реінтеграції тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей

За результатами дослідження, проведеного соціологічною службою Центру Разумкова з 13 по 17 лютого 2020 року, на питання про політичне майбутнє цих територій 54 % опитаних громадян висловились за повернення їх до складу Луганської та Донецької областей, на тих же умовах, що були раніше, 13 % - за повернення територій під контроль України, але із отриманням більшої незалежності від Києва, 6 % - за утворення ними автономії у складі України, 5 % - за відокремлення їх від України як незалежних держав, 3 % - за відокремлення від України і входження до складу РФ. Встановлення миру силовим шляхом, тобто відновлення військовою силою контролю України над цими окупованими територіями підтримують 20 % опитаних громадян, тоді як проти цього виступають 56 %¹.

Щодо можливих варіантів майбутнього ТОТ Донецької та Луганської областей, серед опитаних громадян на підконтрольних територіях більшість, 59 % у Донецькій, 40 % у Луганській вказують на варіант відновлення областей в складі України на попередніх умовах, на особливий статус, відповідно, 24 % та 29 % респондентів.⁽²⁾

Щодо загальнонаціональної, регіональної, локальної ідентичностей

Специфічним для Донецької та Луганської областей є виразність регіональної та локальної ідентичності у співвідношенні із загальнонаціональною ідентичністю. Так, загальнонаціональна ідентичність є пріоритетною серед опитаних громадян Донецької обл. у 54 %, Луганської обл. у 57 %, які відповідно, вважають себе насамперед громадянами України. Тоді як регіональна та локальна самоідентифікація значно поступаються громадянській. Зокрема, 15 % опитаних у Луганській області, 10 % у Донецькій вважають себе, насамперед, жителями регіону; 18 % громадян Луганської області, 12 % - Донецької вважають себе насамперед жителями свого міста.⁽³⁾

Опосередковано тенденції в настроях та орієнтаціях громадян на тимчасово окупованих територіях Донецької та Луганської областей демонструють дані опитувань, проведених на КПВВ. Однак слід враховувати демографічний та інші фактори для категорії громадян, що перетинають КПВВ. Так, серед опитаних 60 % вважають себе громадянами України, 18 % – мешканцями регіону, громадянами

1 Громадська думка про ситуацію на Донбасі та шляхи відновлення суверенітету України над окупованими територіями (лютий 2020 р. соціологія). Центр Разумкова. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/gromadska-dumka-pro-sytuatsiiu-na-donbasi-ta-shliakhy-vidnovlennia-suverenitetu-ukrainy-nad-okupovanymy-terytoriiamy-liutyi-2020r>

2 Суспільні настрої на Донбасі 2020 - регіональне опитування (Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва та Центром політичної соціології (із залученням мережі фірми «Юкрейніан Соціолоджі Сервіс») протягом 18 лютого – 2 березня 2020 року. URL: <https://dif.org.ua/article/suspilni-nastroi-na-donbasi-2020-regionalne-opituvannya>

3 Там само.

РФ/СРСР вважають себе 3 %, представниками своєї національності, народу – 3 %, громадянами ДНР/ЛНР – 5 %, важко сказати – 5 %⁴.

Причому ставлення опитаних на КПВВ громадян до шляхів відновлення миру практично не відрізняється від думки респондентів, які були опитані на підконтрольних Україні територіях Донецької та Луганської областей. Так, 48 % респондентів готові на мир за будь-яку ціну (46 % - на підконтрольних), але 40 % вважають, що не будь-які компроміси прийнятні (34 % – на підконтрольних), силовий варіант підтримує абсолютна меншість – 6 % (10 % – на підконтрольних), 6 % не визначилися.

Крім того, відносна більшість – 42 % опитаних на КПВВ (48% – на підконтрольних територіях) підтримують відбудову нормального життя на територіях Донецької та Луганської областей, контрольованих Україною, як головного рішення, що наблизить мир. Лише 23 % респондентів на КПВВ (24 % – на підконтрольних) вважають, що надання особливого статусу в межах України прискорить мирне вирішення конфлікту, тоді як 16 % (18 % - на підконтрольних) очікують на посилення міжнародних санкцій, тиск міжнародних структур на Росію.

4 Суспільні настрої та оцінка громадянами ситуації на Донбасі: опитування на КПВВ (Опитування 800 респондентів на контрольних пунктах в'їзду-виїзду (КПВВ) у Донецькій та Луганській областях (Гнутово, Новотроїцьке, Майорськ, Станиця Луганська), проведене Фондом «Демократичні ініціативи» 4 – 23 березня 2019 р. URL: <https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2019/05/18994347535cc16c3807f1d5.44490103.pdf>